

ՅՈՒՐԳԵՆ ԳԻՍՊԵՐՏԻ ԵՎ ՔՐԻՍՏԻԱՆ ԿՈԼՏԵՐԻ ԲԱՑ ՆԱՄԱԿԸ`

«20-ամյա հակամարտություն Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ. նոր ազդակ հակամարտության խաղաղ կարգավորման ճանապարհին» փաստաթղթի վերաբերյալ

Յուրգեն Գիսպերտ (եթնուլոգ, juergengispert@web.de),
Քրիստիան Կոլտեր (ungիոլոգ, ch_kolter@yahoo.de)

Լայպցիգ, 08.03.2012

Բունդեսթագի CDU/CSU խմբակցության`
Արտաքին քաղաքական հարցերի աշխատանքային խմբին
Պարոն Ֆիլիպ Միսֆելդերին (նախագահ)
Հանրապետության հրապարակ 1,
11011 Բեռլին

Բունդեսթագի CDU/CSU խմբակցության Արտաքին քաղաքական հարցերի աշխատանքային խմբի` «20-ամյա հակամարտություն Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ. նոր ազդակ հակամարտության խաղաղ կարգավորման ճանապարհին»` դիրքորոշում արտահայտող փաստաթղթի շուրջ

Հարգելի պարոն Միսֆելդեր, Բունդեսթագի CDU/CSU խմբակցության` հարգելի անդամներ,

Մենք զարմանքով և հիասթափությամբ ենք արձանագրում, որ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության վերաբերյալ Բունդեսթագի CDU/CSU խմբակցության Արտաքին քաղաքական հարցերի աշխատանքային խմբի ընդունած` դիրքորոշում արտահայտող թուղթը (ընդունված` 07.02.2012-ին) ինչպես իր բովանդակությամբ, այնպես էլ հրապարակման հանգամանքներով վերստին հաստատում է Ադրբեջանի ղեկավարության հետ գերմանական կառավարական շրջանների թափանցիկ-լոբբիստական և սեփական գավառամիտ ու կարճատես շահերի հետապնդումից այն կողմ չանցնող` համագործակցության փաստը, որին արդեն անդրադարձել է «Der Spiegel»-ի լուրերի բաժինը:

Ըստ այնտեղ նկարագրված իրողությունների, որոնք երկկողմ տեղեկատվական քաղաքականության արդյունքում` շրջանցել են հրապարակայնությունը, մեզ տեսնում ենք առճակատված այն արտառոց փաստի հետ, որ այս փաստաթուղթը սկզբում Ադրբեջանի արտգործնախարարության միջոցով տարածվել է ադրբեջանական, որից հետո` հայկական և ռուսական լրատվամիջոցներում, մինչդեռ գերմանական ՁԼՄ-ներում, նաև` Ձեր կայքէջում, ավելի քան երկու շաբաթ շարունակ այդ մասին ոչինչ չի հրապարակվել: Այս ընթացքում կատարված ուղղումը` Ձեր դիրքորոշումն արտահայտող այդ փաստաթղթի հրապարակումը, բոլորովին չի նվազեցնում վերջինիս ընդգրկում սրբագրման անհրաժեշտությունը:

Եթե մարդու իրավունքների հարցերում գերմանա-ադրբեջանական համագործակցությունը (ինչի մասին վկայում է ոչ միայն «Der Spiegel»-ի հրապարակումը) անտեսման և երկակի բարոյականության մտահոգիչ ստվեր է նետել գերմանական կառավարող կուսակցությունների դիվանագիտական սովորույթի վրա, ապա այն բացասական ազդեցությունները, որոնք ի հայտ են գալիս Ձեր դիրքորոշման թղթի դրույթներից և նրանցում առկա քողարկված բանաբաղումներից, ցավոք, մեծ ընդգրկում են ստացել:

Մենք այս բաց նամակը գրում ենք Ձեզ, քանի որ մի կողմից ելնում ենք այն հանգամանքից, որ Դուք հավակնում եք գիտակցելու, թե ինչ եք անում, և մյուս կողմից, քանի որ մենք (դեռևս) չենք հավատում, թե Դուք փաստորեն հետևում եք Ձեր փաստաթղթի բոլոր դիրքորոշումներին, և առավել ևս՝ հավանությամբ եք վերաբերվում դրանց հնարավոր հետևանքներին:

Ձեր կողմից ձևակերպված դիրքորոշումները մի կողմից հնարավորինս համառոտ և ակնառու, և մյուս կողմից՝ անհրաժեշտ չափով ճշգրիտ վերլուծելու և մեկնաբանելու համար մենք կհետևենք Ձեր տեքստի հատվածներին ու կետերին, ընդ որում՝ այդ կերպ ակնհայտ կդառնա Ձեր լիովին միակողմանիացված աջակցությունը ադրբեջանական ռեժիմին, Ղարաբաղի հարցում նրա կողմից թելադրվող տեսակետներին, ինչպես նաև կբացահայտվեն փաստաթղթում տեղ գտած մյուս՝ գրեթե սահմկեցուցիչ սխալները:

Առաջին հատվածում կապ է ստեղծվում ԽՍՀՄ-ի կազմալուծման և հայերի ու ադրբեջանցիների միջև բռնությունների սանձազերծման միջև: Այդպիսով՝ ստեղծվում է այն տպավորությունը, թե հակամարտության ծավալման սկզբնական պատճառը ԽՍՀՄ-ի կազմալուծումն է եղել: Բացի այդ, «էթնիկական հիմքեր ունեցող» հավելումը ներշնչում է այն միտքը, թե ԽՍՀՄ-ի լուծարումը 70 տարի շարունակ քնած հակամարտություն է արթնացրել, ինչը պայմանավորված էր հնամենի փոխադարձ ատելությանը, որն այլ հիմքեր չունի, քան էթնիկական տարբերության պատճառով մեկի կողմից մյուսին թշնամի հայտարարելը:

Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ հայ-ադրբեջանական հակամարտությունը փաստացիորեն 100 տարուց ավելի վաղեմիություն ունի ու նախ և առաջ կապված է շատ ուշ և պանթուրքական նկարագրով ձևավորված Ադրբեջանի ժողովրդի հետ (սա չի կարելի շփոթել հյուսիսիրանական Ադրբեջանում քաղաքական ինքնության հետ), որտեղ հայերը, որպես հայեր, չէին կարող մուտք գործել առանց մեծամասշտաբ խտրականությունների ենթարկվելու (Ադրբեջանում դեռևս պահպանված ազգային փոքրամասնությունները ներկայումս անզամ հարկադրված են ընտրություն կատարել խտրականության և իրենց ինքնությունից հրաժարվելով՝ ձուլման ենթարկվելու միջև):

Այդ խտրական դրությունը Ղարաբաղի հայերի համար չփոխվեց նաև խորհրդային ժամանակներում, այնպես որ աբսուրդ է՝ հակամարտության սկիզբը 1988 թվականը համարելը կամ խորհրդային շրջանում արդեն կարգավորված հակամարտության մասին խոսելը: 1921-ից՝ 1988 թվականներին ոչ մի դեպքում չէին բացակայում հակամարտության դրդապատճառները, այլ նախ և առաջ՝ այդ հակամարտության մեջ Ղարաբաղի հայերի ժողովրդավարական եղանակով արտահայտվելու հնարավորությունները (որը չէր բացառում խորհրդային ողջ ժամանակահատվածում բազմաթիվ դիմումների ու ուղերձների առաքումը), ինչը

հեռվից կարող էր այն սխալ տպավորությունը ստեղծել, թե Ղարաբաղի հայերը հարմարվել էին Ադրբեջանի տարածքին իրենց հարկադիր միացման հետ:

Դրան հակառակ, 1988-ից բռնությունների սանձազերծումը Ձեր կողմից այնպես է ներկայացվում, թե իբր՝ պարզապես վերացել էր երկու կողմերի անվտանգությունը: Պետք է, սակայն, ավելի մանրակրկիտ հայացքի դեպքում աչք զարկի, որ Ադրբեջանը «վերակառուցման» ժամանակ Ղարաբաղի հայերի կամքի ժողովրդավարական արտահայտմանը (դիմումներ, ուղերձներ, ցույցեր) թյուրիմացությամբ չէր բռնությամբ արձագանքում (կոտորածներ, վտարումներ, հափշտակություններ), այլ նրանց առնվազն՝ 1991-ից արտաքին աշխարհից մեկուսացրեց և պատերազմ պարտադրեց:

Այն, որ հակամարտության ընթացքում նաև՝ շատ ադրբեջանցիներ են զրկանքներ կրել, այստեղ չի կարող և չպետք է ժխտվի, սակայն դա պարզորոշ կերպով վերաբերում է պատերազմի հետևանքներին, որի համար գլխավոր պատասխանատվությունը կրում է ադրբեջանական ղեկավարությունը՝ ոչ վերջին հաշվով այն պատճառով, քանի որ նա (բացառությամբ այն պահի, երբ անշրջելի պարտություն կրեց) երբեք հարկ չհամարեց բանակցել Ղարաբաղի հայերի հետ, այսինքն՝ առհասարակ նրանց դիտարկել և ընդունել որպես քաղաքական սուբյեկտ:

Երկրորդ պարբերությունում Դուք, ինչպես, ցավոք, առհասարակ վարվում են զանգվածային լրատվամիջոցները, տարածում եք տեղեկություն այն մասին, թե իբր՝ ադրբեջանական տարածքի 20 տոկոսը հայկական զորքերի հսկողության տակ է, այսինքն՝ նրանց կողմից գրավված է: Փաստացիորեն դա 14 տոկոս է, իսկ առանց Խորհրդային Ղարաբաղի նույնիսկ՝ 9 տոկոս: Այս սրբագրումը պեղանտության արդյունք չէ, այլ ներկայացնում է բարեխղճության այն նվազագույն չափը, որն անհրաժեշտ է ոչ միայն հայերի հասցեին ուղղվող միակողմանի ագրեսիայի՝ տարածում գտած մեղադրանքը թեթևամտորեն կրկնելու, այլև իրադարձությունները լրջորեն ուսումնասիրելու համար: Ըստ այդմ՝ Դուք լրբբիստական հաստատությունների հետ համագործակցելուց բացի, օրինակի համար, պետք է զբաղվեիք Ղարաբաղի պատերազմի նախապատմության և ընթացքի հիմնավոր փաստերի քննությամբ՝ մինչև հապճեպ և կանխակալ կերպով ագրեսորի կարգավիճակը կվերագրեիք հայերին (ըստ որում՝ Ձեր ժամանակը և համբերությունը անտեղի չչահագործելու համար հանգիստ կերպով կարող եք խուսափել հայկական և ադրբեջանական աղբյուրներից. հենց միայն անգլիական և ռուսական աղբյուրները բոլորովին այլ պատկեր կներկայացնեն, քան Ձեր կողմից ընդունվածը): Ձեր կողմից այնուհետև հիշատակված՝ ՄԱԿ-ի բանաձևերը դատապարտել են ոչ միայն հայկական զորքերի կողմից Խորհրդային Ղարաբաղի շրջակա տարածքների գրավումը, այլև երկու կողմերին մշտապես կոչ են արել դադարեցնել ռազմական գործողությունները, ինչը նախ և առաջ՝ Ադրբեջանը, մինչև 1994 թ. մայիսը շարունակաբար անտեսել է (հարկ եղած դեպքում Դուք այդ մասին ավելի մանրամասն կարող եք իրազեկվել 1992-96 թթ. Ղարաբաղի հակամարտությունում գլխավոր միջնորդ եղած Կազիմիրովի՝ 2009-ին հրատարակած «Խաղաղություն Ղարաբաղի համար» գրքում):

Երրորդ պարբերությունում Դուք սխալ կերպով նշում եք, թե միջազգային իրավունքի ինստիտուտները Լեռնային Ղարաբաղի առնչությամբ հանդես են եկել

Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության պահպանման օգտին: Միաժամանակ Դուք թեթևամտորեն մոռանում կամ անտեսում եք, որ ԽՍՀՄ-ից Ադրբեջանի դուրս գալու ժամանակ դեռ գործում էր խորհրդային դատաիրավական իշխանությունը (Jurisdiktion), և այն հստակ կերպով նախատեսում էր նաև ինքնավար տարածքային միավորների դուրս գալը՝ խորհրդային հանրապետությունների կազմից, ինչը Լեռնային Ղարաբաղը 1991-ին օրինական կերպով օգտագործեց: Ադրբեջանն իր հերթին փորձում էր օգտագործել դուրս գալու վերաբերյալ 1990 թ. ապրիլից գործող օրենքի հնարավորությունները, առանց, սակայն, պահպանելու դրա կիրառման մեխանիզմները, որոնք, ի միջի այլոց, նախատեսում էին հանրաքվե անցկացնել **բոլոր** ընդդիմացող տարածքային միավորներում: Այսպիսով, դուրս գալու օրենքը, որը, ինչպես դրանից առաջ ոչ մի այլ խորհրդային օրենք, ամրապնդում էր ազգային ինքնորոշման միջազգային իրավունքի սկզբունքը՝ առանց ԽՍՀՄ-ի տարածքային ամբողջականությունը բացառելու, Ադրբեջանը փորձում էր իր համար օգտագործել՝ չհանդուրժելով դրա կիրառումը Ղարաբաղի հայերի կողմից, ինչը ևս բխում էր նույն օրենքից:

Եթե Ադրբեջանը կարծում է. թե, դուրս գալու օրենսդրական կարգը չպահպանելով, կարող էր Ղարաբաղի հայերին օրինական կերպով արգելել այդ նույն օրենքի օգտագործումը, ապա նման «փաստարկումը» ոչ միայն ցինիկ է, այլև (միջազգային) իրավունքի տեսակետից անհիմն, քանի որ 1991 թ-ին իր դուրս գալու ժամանակ Ադրբեջանը նույնպես դեռ ենթակա էր խորհրդային դատաիրավական համակարգին: Այլապես՝ Լեռնային Ղարաբաղը Ադրբեջանի համար կլիներ դուրս գալու «մրցանակ»՝ դուրս գալու նույն կարգին չհետևելու համար:

Սակայն, եթե գերմանական կառավարությունը պետք է այն տեսանկյունից հանդես գա, թե իբր՝ խորհրդային ողջ օրենքը հետադարձ կերպով կարելի է կամ պետք է չգործող ճանաչել (համոզմունքային-էթիկական պուրիզմ կամ ոչ իրավական արժույթի տիպ, ինչով գերմանական կառավարությունները երրորդ Ռայխի առնչությամբ երբեք չեն զբաղվել), ապա նա պարտավոր է նաև այն հարցին պատասխանել, թե ինչպե՞ս է ինքը ճանաչել նախկին խորհրդային հանրապետությունների սահմանները, սակայն նրանց կազմից դուրս գալու ցանկություն ունեցող նախկին ինքնավար տարածքային միավորների պարագայում՝ ոչ, և ճանաչել հենց այն սահմանները, որոնք Ղարաբաղի (ինչպես առհասարակ Ղալախտանի) դեպքում այն ժամանակվա Ազգությունների կոմիսար Ստալինի կողմից Ղալախտանի բզկտման ստրատեգիական կշռադատումների արդյունքն էին և իրագործվեցին 1918-1921 թթ. երիտթուրքական և քենալական ներխուժումների միջոցով: Գերմանիան և գրեթե բոլոր մյուս պետությունները այս առնչությամբ, այսպիսով, նախընտրում են և փորձում են կարգավորել խորհրդային և թուրքական ժառանգության ամենախնդրահարույց, այո՛ ամենաճակատագրական նշանակություն ունեցող բաղկացուցիչը:

Մենք շատ լավ հասկանում ենք, որ Գերմանիան, որպես ճանաչված պետություն, որն ունի դրան համապատասխան առկա սահմաններ, միջազգային իրավունքի տարածքային ամբողջականության (մեծ մասամբ՝ պատմական անցյալից անկախ ընկալվող) սկզբունքը գերադասում է ազգային ինքնորոշման իրավունքից: Չնայած դրան, այստեղ, սակայն, արժե մի կարճ հայացք նետել Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության առաջացման պատմության վրա,

որը սովորաբար ընկալվում է ճանաչված պետությունների սովորական պրակտիկային համապատասխան:

Ադրբեջանի-ազերի էթնիկական անվանումը, ինչպես նաև **Ադրբեջան** պետությունը աշխարհի պատմության մեջ առաջին անգամ ի հայտ են եկել 1918-ին: Դրա երևան գալը հիմնականում պայմանավորված էր թուրքական նախաձեռնությամբ, որն, ի միջի այլոց, հանգեցրեց այն բանին, որ Առաջին համաշխարհային պատերազմի վերջին տարում թուրքական զորքերը ներխուժեցին Հարավային Կովկաս: Այնտեղ նրանք հետապնդում էին երկու նպատակ. մի կողմից՝ 1915-1916 թթ. ցեղասպանության շարունակումը (որը հիմնականում վերաբերվել էր Արևմտյան Հայաստանին) և մյուս կողմից՝ Ադրբեջան անունով մի եղբայր-պետության հիմնումը Հարավային Կովկասի արևելքում: Ընդ որում՝ «Ադրբեջան» անունը առաջին հերթին ծառայում էր այն բանին, որ արդեն այն ժամանակ տարածքային պահանջներ ձևակերպվեին Իրանի հանդեպ, որի հյուսիսային շրջաններում ապրում էին և ապրում են շատ թրքախոս իրանցիներ:

Այն բանից հետո, երբ թուրքական բանակը մինչև Կասպից ծով արյան մի լայն հետագիծ էր գծել և մի եզրափակիչ կոտորածով տապալել էր Բաքվի Կոմունան (առաջին խորհրդային կառավարությունը Հարավային Կովկասում), հիմնադրվեց Ադրբեջանական Դեմոկրատական Հանրապետությունը, որը գոյատևեց 1918-20 թթ.: Այն իր գոյության ընթացքում Ազգերի Լիգայի կողմից երբևէ չճանաչվեց, քանի որ արդյունավետ վերահսկողություն չէր կարողանում իրականացնել իր կողմից պահանջվող տարածքների, մասնավորապես՝ Լեռնային Ղարաբաղի վրա:

Ազգերի Լիգան Նախիջևանը և Լեռնային Ղարաբաղը համարում էր վիճելի տարածքներ: Դա իր ավարտին հասավ միայն Հարավային Կովկասի վերջնական խորհրդայնացման հետևանքով (1920-1921 թթ.), ընդ որում՝ Մոսկվան ինքը ստանձնեց Իրանի դեմ թուրքական էքսպանսիայի ռազմավարությունը և ստեղծեց մի երկրորդ Ադրբեջան:

Թուրքիայի ուժգին ճնշման ներքո, որը Մոսկվան ուղղում էր Հայաստանի վրա, Հայաստանի խորհրդային Հանրապետությունը 1921-ին ստորագրեց Կարսի պայմանագիրը, որն, ի միջի այլոց, նախատեսում էր հատուկ խնամակալության տակ դնել կիսով չափ հայերով բնակեցված Նախիջևանը, սակայն չներառել Ադրբեջանական ԽՍՀ-ի տարածքի մեջ (հետագա տասնամյակներում այն հայերից լիովին դատարկվեց): Այդ պայմանագիրը, Անկարայի և Մոսկվայի կարծիքով, դեռ այսօր էլ պարտադիր է՝ Հարավային Կովկասի սահմանի գծման հարցում:

Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին ամիսներին Մոսկվան և Բաքուն բազմիցս իրենց համաձայնությունը հայտնեցին Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին միացնելու առնչությամբ և դրանով հաստատեցին Ղարաբաղի հայերի ինքնորոշման իրավունքը: Եվ միայն մի քանի ամիս անց Ռուսաստանի կոմկուսի Կովկասյան բյուրոն, չնայած միջազգային իրավունքի տեսակետից այն հազիվ թե դրա իրավասությունն ուներ, միմյանց հակասող երկու միստերում և Ստալինի անձնական ճնշման ու հրահանգի ներքո Լեռնային Ղարաբաղը մեխեց Ադրբեջանին (1921 թ. հուլիսի 4-5):

Այսպիսով, **ներկայիս Ադրբեջանի Հանրապետությունը**, որն իր վերականգնված ինքնուրույն պետականությունը վերագրում է 1918-1920 թթ. Ադրբեջանական Դեմոկրատական Հանրապետությանը (ԱԴՀ), ո՛չ իրավական և ո՛չ

էլ պատմական առումով (քաղաքական, ժողովրդագրական և այլն) չի կարող համոզիչ փաստարկներ ներկայացնել Ադրբեջանի այնպիսի տարածքային ամորֆալիզացիայի պահանջի առնչությամբ, որը կներառի Լեռնային Ղարաբաղը:

Բաքուն՝ ինքը, դա 20 տարի ի վեր հիմնավորում է Խորհրդային Ադրբեջանի իրավահաջորդը լինելուց իր հրաժարումով և միջազգային ու պետա-իրավական առումով վկայակոչում է ԱԴՅ-ին, որին, անկասկած, Լեռնային Ղարաբաղը և Նախիջևանը երբեք չեն պատկանել: Դրան հակառակ, Բաքուն գերծ է մնում Խորհրդային Ադրբեջանի վկայակոչումից, քանի որ նա այդ դեպքում պետք է ճանաչի նաև կազմից դուրս գալու վերաբերյալ խորհրդային օրենքի իրավական պարտադիր ուժ ունենալը և, ըստ այդմ՝ պետք է ճանաչի Լեռնային Ղարաբաղի՝ Ադրբեջանի կազմից դուրս գալը:

Մենք կարծում ենք, որ այս փաստերն ու պարզաբանումներն այստեղ պետք է բավական լինեն՝ միանգամայն անհիմն համարելու համար Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականության պահպանման և միջազգային-իրավական առումով Լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ նրա պահանջի հիմնավորումը, որի հանդեպ Դուք Ձեր դիրքորոշում արտահայտող թղթում ընթրնում եք ցուցաբերում:

Տարածքային ամբողջականության սկզբունքի կարծեցյալ առաջնայնությունը, ընդհանրապես՝ չի թվում, թե լավագույնն է: Կամ ինչպե՞ս է, որ Դուք և ուրիշները՝ ինչ-որ կերպ շահագրգիռ վճիռ կայացնողներդ, Ձեզ հասկանալի չէք դարձնում Ղարաբաղի հայերին: Ինչու՞ Կոսովոյի ալբանացիների ինքնորոշման իրավունքը ճանաչվեց և Կոսովոյի անջատմանը հավանություն տրվեց, իսկ Լեռնային Ղարաբաղի պարագայում՝ ոչ: Անկասկած ոչ այն պատճառով, որ Դուք դա անհրաժեշտ չէիք համարում կամ՝ Կոսովոյի ալբանացիների ինքնորոշման իրավունքը ավելի հիմնավորված էիք համարում, այլ ավելի շուտ, քանի որ Դուք (առնվազն Ձեր մինչայժմյան փաստարկումների շրջանակում) դա ամենևին էլ չէք կարող անել: Կոսովոն բացառիկ դեպք համարելը և դրա հետևում բոլոր քննարկումների վերջակետը դնելը, մինչև անգամ՝ Եվրոպային (Եվրոպայում) չի կարող համոզել, ուր մնաց Կովկասում:

Ղարաբաղի հայերի ինքնորոշման՝ միջազգային իրավունքին համապատասխանող պահանջի հիմնավորվածությունն ընկալելու համար մենք Ձեզ կառաջարկենք կարդալ պրոֆ. Օտտո Լուխտերհանդտի երկու տեքստերը (1993 թ. և 2010 թ.), ինչպես նաև՝ Ղարաբաղի հակամարտության առաջացման պատմության վերաբերյալ՝ Յաիգ Ազենբաուերի ատենախոսությունը (1993 թ.), որն ի մի է բերում նրան վերաբերվող հիմնական իրավա-քաղաքական փաստաթղթերը, դրանք մանրամասնորեն մեկնաբանում է՝ իրենց պատմական համատեքստում դասակարգելու նպատակով և համոզիչ ու հանգամանալից կերպով վերլուծում է: Մենք Ղարաբաղի հակամարտության պատմական և իրավական ասպեկտների խորքային դիտարկման բացակայությունը համարում ենք միջնորդական գործընթացի ծանրակշիռ թերություն, ինչը Ձեր դիրքորոշումն արտահայտող փաստաթղթով միայն ավելի է մեծանում:

Երրորդ պարբերությունում Ձեր կողմից ցանկալի համարվող «խաղաղ ճանապարհը» ամեն դեպքում, այնպիսի ճանապարհ չէ, որի վրա հանդիպելու ենք այնպիսի ադրբեջանցիների, որոնք հավանություն կտան իրենց ներկայիս կառավարության քաղաքականությանը: Եվ, ըստ այդմ, Ձեր ձևակերպումը իր

վերացականության և պարզունակության մեջ նաև շրջանցում է Ղարաբաղի հակամարտությունում առկա՝ ներկայիս իրադրությունը:

Բնութագրական է նաև Ձեր կողմից ընտրված նախադասությունների հաջորդականությունը: Դուք խոսում եք այնպիսի խաղաղ ճանապարհի մասին, ինչը ենթակա է վիճարկման, և դրան հաջորդող նախադասության մեջ բացասում եք Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության՝ ազատ ընտրություններ անցկացնելու ունակությունը, որոնք Դուք, առանց այդ էլ, ամենևին **չեք ուզում** ճանաչել: Միաժամանակ, Դուք առհասարակ չեք ընդունում այն ճանապարհը, որը Լեռնային Ղարաբաղում մարդիկ անցել են, կամ որը նրանք ստիպված էին անցնել:

Դրա փոխարեն Դուք օգտվում եք զինադադարի գծի երկայնքում դիպուկահարների զոհերի՝ մի լիովին միտումնավոր հաշվարկից. ը՛չ նկատի է առնվում այն հանգամանքը, որ հենց Ձեր նշած զոհերը ոչ մի անկախ կողմից չեն հաստատվել (ընդհակառակը), և ոչ էլ այդ համատեքստում առաջ են քաշվում կամ առավել ևս պատասխան են ստանում հետևյալ տարրական հարցերը. Ո՞վ է պաշտոնական զինադադարից (1994 թ. մայիս) ի վեր միակողմանիորեն մերժում զինադադարի ռեժիմի պայմանագրային ամրապնդումը: Ո՞ր կողմն է համառորեն մերժում դիպուկահարներին ետ քաշելու պահանջը: Ո՞վ է այստեղ գլխավորապես շահագրգռված ռազմական սադրանքներով և սպառնալիքներով՝ բռնկման վտանգը մշտապես արթուն պահելու հարցում, և ո՞վ է նաև փաստացի կերպով հետևում այդ շահին: Ինչպե՞ս է իրոք լինում, որ պատերազմի պաշտոնական ավարտից ի վեր տարեկան ավելի քան 30 մարդիկ սպանվում են զինադադարի գծի մոտ, և այն էլ՝ երկու կողմերից (որոշ՝ միանգամայն լուրջ գնահատումների համաձայն 1994 թ. մայիսից հետո 3000 զոհեր են եղել): Եթե երեխաները փաստացիորեն՝ հայ դիպուկահարներից կողմից են սպանվել, ապա ի՞նչ գործ ունեին նրանք զինադադարի գծի մոտ, որը 1994-ից ի վեր ո՛չ բուֆերային գոտի ունի, ո՛չ կապույտ սաղավարտների կողմից է վերահսկվում և ո՛չ էլ գործող զինադադարի ռեժիմի մեջ է:

Ակնհայտ է, որ Ձեր փաստաթղթի այս նկատառումները նույնպես ձևակերպվել են առանց հիմնավոր տեղեկությունների, այո, նույնիսկ ցանկություն չի եղել՝ գեթ նվազագույն չափով վերլուծական մոտեցում հանդես բերել: Չնայած դրա համար պետք չէ տարիներ շարունակ հետազոտել, բայց բոլոր դեպքերում, պետք է համբերատար, ողջամիտ, անկողմնակալ քննություն կատարել՝ այնուհետև ինքնուրույն հետևություններ անելու համար, փոխանակ տեղի տալու այն շահերին, որոնք ինչ-որ մեկին հավանաբար թելադրվում են Եվրոպայի, Գերմանիայի կամ կուսակցական վարչության միջոցով:

Հինգերորդ և վեցերորդ հատվածներում արտահայտված Ձեր նկատառումներն ունեն դեմագոգիկ բնույթ: Հինգերորդ պարբերությունում Դուք նախազգուշացնում եք Լեռնային շրջաններում ճանապարհորդություններ կատարելուց և հայտնում եք, որ հարկ եղած դեպքում ոչ մի արտասահմանյան ներկայացուցչություն չի կարող օգնել: Միաժամանակ, արտգործնախարարությունը խնդիր չի տեսնում այլ շրջաններ այցելելու պարագայում, որտեղ շատ ավելի հեշտությամբ կարելի է վնասվել. այսինքն՝ սրանից ստացվում է, որ կարելի է միամիտ կերպով այցելել այսպես կոչված՝ զինադադարի գծի մերձակայքը և գնդակահարվել մի ադրբեջանցի դիպուկահարի կողմից, որը ցանկացած այցելուի մահացու թշնամի է

համարում, քանի որ, ըստ Բաքվի տեսակետի՝ Ղարաբաղ այցելություն կատարելը նշանակում է ճանաչել նրա անկախությունը և այդպիսով ավտոմատ կերպով ստանալ թշնամու կարգավիճակ:

Հինգերորդ հատվածի՝ «աճող հակամատրությանը» վերաբերող առաջին նախադասության համատեքստում Դուք լիովին լռում եք նաև այն մասին, որ այս հակամարտությունը կարող էր վաղուց լուծված լինել, եթե Դուք և միջազգային դիվանագիտական բեմի վրա գտնվող մյուս դերակատարները հետևողականորեն ճանաչեիք Ղարաբաղի հայերի ինքնորոշման իրավունքը:

Այնուհետև Դուք չնայած խոսում եք Բաքվի կառավարության կողմից սպառազինությունների ավելացման ձգտումների մասին, սակայն դա չէք կապում հայկական կողմի՝ ըստ Բաքվից մինչև օրս լսվող տեսակետի, «սարսափազդու» գործնական պաշտպանական ունակությունների հետ: Դրա փոխարեն Դուք սրան հակադրում եք 2010 թ. հայ-ռուսական փոխօգնության համաձայնագիրը: Եթե դրան անդրադառնում եք, ապա պետք է անդրադառնալիք նաև ադրբեջանա-թուրքական համագործակցությանը՝ առհասարակ ուժերի հարաբերակցությունը այդ հարթության վրա որոշակիացնելու համար:

Սպառազինման մրցավազքը միմիայն Բաքվի կողմից է գործի դրվել և նրա կողմից շարունակում է ուժգնացվել: Ռուսական ռազմական բազաները հիմնականում այն պատճառով են այնտեղ գտնվում, քանի որ Թուրքիան 1993 -ին Հայաստանին սպառնում էր պատերազմի մեջ մտնել, և այս վտանգը դրանից հետո երբևէ լիովին չի մարել: Դուք միաժամանակ ցանկանում եք, որ նման Թուրքիան ավելի ծանրակշիռ դերակատարում ունենա հակամարտության կարգավորման միջնորդության մեջ և այդպիսով, ըստ էության՝ հենց հակամարտության մեջ: Այլ խոսքերով՝ Դուք անուղղակիորեն քվեարկում եք հակամարտության սրման օգտին, և այն էլ՝ ակնհայտորեն ի վնաս Հայաստանի և Ղարաբաղի:

Սպառազինությունների մրցավազքը խաղաղության կնքմամբ ավարտելը միայն Ռուսաստանից կախված չէ. Քանի որ, եթե Մոսկվան այսօր-վաղը դադարեցնի երկու երկրներին զենքի բոլոր մատակարարումները, ապա զինման հնարավորությունները և պայքարի ներուժի ինքնագնահատումները շատ շուտով միմյանցից այնքան կհեռանան, որ Բաքուն մի նոր պատերազմի որոշում կկայացնի. ի վերջո՝ նրա զենքի աղբյուրները վաղուց ավելի բազմազան են, քան Հայաստանինը, և այս առումով նաև՝ Արևմուտքը, ներառյալ Գերմանիան, պետք է ինքնաքննադատական հարցեր ուղղեն իրենց:

Ձեր փաստաթղթի յոթերորդ պարբերությունում նման աղավաղումներն էլ ավելի պարզորոշ են դառնում, երբ Դուք անդրադառնում եք Բեռլինի և Բաքվի շահերի բուն համատեղմանը, ինչը, ազնիվ լինելու դեպքում, պետք է պարզորոշ կերպով ի հայտ գար ավելի առաջ: Սակայն սկզբում քաղաքական առումով խոսքը կոռեկտ շողոքորթությունից այն կողմ չի անցնում: Եթե հարցը դիտարկենք իր դաժան հիմքի վրա, ապա Ձեր պատճառաբանությունները Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունը համարում են խոչընդոտ Գերմանիային գազի մատակարարումների համար: Ձեր կարծիքով, սակայն, դրանում մեղավորը Ադրբեջանը կամ թեկուզ՝ երկու հակամարտ կողմերով պայմանավորված

իրադրությունը չէ, այլ Դուք, շատ կամ քիչ չափով, միակ պատասխանատուն համարում եք Հայաստանը:

Տասներկու տարի առաջ մի նմանապես մեծ քննարկում ունեինք: SPD-ն (Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցությունը-թարգմ.) ներկայացրել էր դիրքորոշում արտահայտող մի փաստաթուղթ՝ Կասպից ծովում շահերի ոլորտի վերաբերյալ: Նրանց կուսակցության՝ այն ժամանակվա պաշտպանության նախարարը (Ռյուհեն) ասաց, որ եթե Ռուսաստանի, Հայաստանի և Իրանի միջև հյուսիս-հարավային սահմանագիծ լիներ, ապա ի հայտ կգար «պաշտպանության անհրաժեշտություն»: Ըստ այդմ՝ մենք կուզենայինք Ձեզ հարցնել, թե մեկը, որը արդեն տասնամյակներ ի վեր պատերազմական հռետորաբանությամբ է զբաղվում, արդյո՞ք կարող է խորհել խաղաղ ճանապարհների մասին:

Ռազմավարական գործընկերությունը, որ Հայաստանը հաստատել է Ռուսաստանի հետ, ծառայում է ոչ միայն Հայաստանի Հանրապետության, որպես իրավական միավորի, այլև հայ ժողովրդի և նրա մշակույթի անվտանգությանը: 1989-ից Հայաստանը մեկուսացվել է բոլոր կարևոր տրանսպորտային և մատակարարման ճանապարհներից, քանի որ ինչպես Թուրքիան, այնպես էլ Ադրբեյջանը մի համընդհանուր շրջափակում են իրականացնում նրա հանդեպ: Նման բոյկոտի՝ միջազգային իրավունքին հակասելու մասին մենք Ձեր գրչով գրված ոչինչ դեռ չենք կարդացել:

Չի զարմացնում նաև այն, որ ստատուս քվոն ապահովության ավելի մեծ երաշխիքներ ունի, քան քան Ձեր կողմից առաջարկվողները, որոնք այն տպավորությունն են ստեղծում, որ բացառապես սահմանափակվում են ադրբեյջանական բնակչությամբ, որն ավելի մեծ քանակությամբ և ավելի հարածուն կերպով է զինադադարի կամ ճակատային զծի մոտ բնակվում, քան հայերը, և միաժամանակ ակներևաբար չի խորշում՝ կրակի տարածության վրա երեխաներ պահել կամ ցինիկ հաշվարկով՝ զոհերից շահաբաժիններ կորզելու նպատակով նրանց դիրքեր տանել:

Մեր աչքին զարնեց նաև Թուրքիայի նախագահ Գյուլի՝ 2011 թ. դեկտեմբերի 23-ին կատարած հայտարարությունը: Նա Փարիզին մեղադրում էր Մինսկյան գործընթացում իր չեզոքությունը խախտելու մեջ, ինչը պայմանավորված էր ցեղասպանության ժխտման օրենքով:

(<http://www.trtdari.com/trtworld/en/newsDetail.aspx?HaberKodu=5724d999-1600-44ce-b377-b6afdc6b984e>)

Դուք փաստորեն թրքամետ-կողմնակալ մոտեցմամբ առաջարկում եք Ֆրանսիան փոխարինել ամբողջ Եվրոպական միության մի ներկայացուցիչով: Թուրքիան, այսպիսով, Ձեզ հետ միասին փորձ է կատարում Ֆրանսիային դուրս մղել Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման միջնորդական գործընթացից, ընդ որում՝ Դուք չնայած ուղղակիորեն չեք նշում հակաժխտական օրենքի մասին, այնուհանդերձ հետևողականորեն այն թելն եք փաթաթում, որը Ձեզ նետել է Գյուլը: Հետաքրքիր է նաև, որ Դուք հետևում եք Գյուլին, չնայելով, որ նրա խոսքերը անթույլատրելի ոտնձգություն են Եվրոպական պետության քաղաքական սուլվերենության հանդեպ: Այդ օրենքի առնչությամբ ժողովրդավարական կերպով իրականացված կամքի դրսևորումը Գյուլին հիմք է դառնում պնդելու, թե Ֆրանսիան բավականաչափ չեզոք չէ՝ Մինսկի խմբի անդամ մնալու համար: Արդյո՞ք Գյուլն աղետալի կերպով չի շփոթում միմյանց հետ երկու հարթություններ:

ցեղասպանությունների համընդհանուր դատապարտումը (որը նաև՝ ուրիշներին, սակայն ամենից ավելի՝ թուրքական պետությանն է երկյուղ պատճառում) և Լեռնային Ղարաբաղի հարցի կարգավորումը, որի պարագայում Անկարան և Բաքուն Ֆրանսիայի՝ **այլընտրանքներ բացառող**, մարդու իրավունքներին համահունչ դիրքորոշումը դարձնում են շարժառիթ՝ նրան որպես միջնորդ ոչ ունակ հռչակելու և Մինսկի խմբից դուրս մղելու, Թուրքիային հակամարտության կարգավորման հարցում վճռական դերակատարում ապահովելու և, ըստ այդմ՝ դրան հաջորդող միջնորդական գործընթացում հայերի կապիտուլյացիային կամ նոր պատերազմի հասնելու համար:

Եվ Դուք երախտագիտորեն չե՞ք յուրացրել Գյուլի նախադասությունից ածանցվող՝ բռնության գաղափարը՝ Կասպից ծովում գերմանական շահերը եվրոպական դիմակի ետևում ավելի լավ իրագործելու համար: Եվ կարո՞ղ է Ֆրանսիան այժմ, քանի որ ցեղասպանությունների ժխտումը քրեականացնող օրենքը առայժմ կասեցվել է, դարձյալ **ավելի չեզոք** հանդես գալ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում: Արդյո՞ք նա «արդարացվել» է Ձեր և թուրքերի աչքում: Ով ցեղասպանության ժխտման ընդհանուր քրեականացումը անհամատեղելի է համարում (այլ) հակամարտություններում, օրինակ՝ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում միջնորդական առաքելության հետ, պետք է կարողանա ավելի ստույգ ներկայացնել և հիմնավորել, թե որտե՞ղ է բարբարոսությունից սահմանազատվում իր քաղաքականությունը: Կարելի է կասկածել, թե Անկարան և Բաքուն կարող են դա հիմնավորել, և CDU-ում, ըստ այդ դիրքորոշման թղթի, նմանապես չի կարող:

Վաղ թե ուշ Դուք նույնպես ստիպված կլինեք վճիռ կայացնել այն ընդհանրական հիմնահարցի առնչությամբ, թե արդյո՞ք ցեղասպանության ժխտման արգելքը համատեղելի է հակամարտություններում միջնորդության ունակության, հետազոտությունների և խոսքի ազատության, կարճ ասած՝ այն ամենի հետ, ինչը մենք հասկանում ենք ժողովրդավարության ներքո (ուզում ենք հասկանալ): Եթե համատեղելի չեն, ապա Դուք հրաժարվեք Գերմանիայում հետպատերազմյան կարգավորումների հիմունքներից մեկից, քանի որ Շոաի ժխտումը նույնպես անխուսափելիորեն վերաբերում է խոսքի ոլորտին: Եթե չեք հրաժարվում, ապա Դուք առնվազն՝ հրաժարվեք Բաքվի և Անկարայի պահանջները սեփականելուց և հակաժխտողականության օրենքի պատճառով Ֆրանսիային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման միջնորդությունից հեռացնելուց. այն դեպքում, եթե Դուք դեռևս պատրաստ չեք՝ Թուրքիայի վրա Յայոց ցեղասպանության ճանաչման նպատակով ճնշում գործադրելու, ինչպես և անձամբ դա ճշգրիտ կերպով ճանաչելու:

Եզրափակիչ մասում Դուք Ձեր դաշնային կառավարությանը հասցեագրում եք պահանջների մի ցուցակ, ընդ որում՝ Ձեր ուշադրության առանցքում էներգիայի ոլորտում Ձեր շահերի իրագործումն է, որը Դուք, չնայած առադրում եք Ձեր կողմից քարոզվող՝ հակամարտության խաղաղ լուծմանը, սակայն վերջինս իրականում ստորակայված է այդ շահերին: Յստակ տեքստով դա նշանակում է հետևյալը. այն, ինչ Դուք համարում եք Ղարաբաղի հակամարտության լուծում, սոսկ մի հաշվարկ է՝ արված Կասպից ծովում էներգիայի ռեսուրսների օգտագործման տեսանկյունից:

Հակամարտության կարգավորման հարցում դրական ներդրումներ ի հայտ կգան միայն այն դեպքում, եթե առաջ քաշվի այն նախապայմանը, որ Լեռնային Ղարաբաղում/Արցախում քրիստոնյա հայերն այլևս ենթակա չպետք է լինեն Բաքվի մուսուլմանական և պանթուրքական իշխանավորների տնօրինությանը:

Ձեր հատուկ լիազորը, որն ունի «հստակ մանդատ», հավանաբար առավել կջանա հակամարտությանը՝ Ձեր էներգետիկ շահերին համապատասխան լուծում գտնել, քան նպաստել Ադրբեջան պետությունում մարդու իրավունքների պահպանմանը: Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցիչները պետք է կարողանան Մինսկյան գործընթացում հանդես գալ որպես ինքնուրույն բանակցողներ, որպես հավասարաթեք հակամարտ կողմ (մինչև այժմ խոսվել է միայն տուժած հայերի գլուխների վրայով): Ի վերջո պետք է հասնել այն իրավիճակին, որ նրանց հետ խոսեն:

Ձեր կողմից ներկայացվող վիճահարույց հույսերով ուղեկցվող՝ (ռուսական զորամասերի հեռացում Հայաստանից) թուրք-հայկական հարաբերությունների նորմալացման ամբողջ պարադոքսը կայանում է նրանում, թե ի՞նչ պայմաններով թուրք-հայկական մերձեցում կարող է տեղի ունենալ: Հենց այդ հարցը Դուք, ինչպես և, այսպես կոչված՝ նորմալացմամբ շահագրգռված շատ ուրիշները գիտակցաբար բաց եք թողնում: Այս առնչությամբ պետք է ենթադրել, որ մերձեցում պետք է տեղի ունենա ռեալ քաղաքական ուժերի հարաբերակցության շրջանակներում, ինչի դեպքում Հայաստանը ոչինչ չի կարող ակնկալել: Բաքուն և Անկարան, դրան հակառակ, կարող են այդ պարագայում ժխտողականության վերացման մի կիսասիրտ խոսքի դիմաց ավելի մեծ վարձատրություն ակնկալել, քան Լեռնային Ղարաբաղն է, ինչից և նրանք տրամաբանորեն այն հետևությունն են կատարում, որ արժե շարունակել ժխտումը, ոչ վերջին հաշվով՝ այն պատճառով, որ այդպիսով Լեռնային Ղարաբաղն իրենց տեսադաշտից կորած չի լինի:

Մութ է մնում չորրորդ պարբերությունը, որում Դուք ուզում եք Ռուսաստանին «դուրս մղել»: Դուք գործնականում ռուսական կողմին մեղադրում եք ստատուս քվոն պահպանելու մեջ և դրա վերացումը կապում եք տարածաշրջանում սպառազինության մրցավազքի վերացման հետ: Սակայն ո՞ր ստատուս քվոն նկատի ունեք: Դուք նկատի ունեք թուրք-հայկական սահմանի վրա գտնվող ռուսական զորքե՞րը, որոնք այնտեղ են նաև՝ Հայաստանի Հանրապետությունը պաշտպանելու համար, ինչի մասին վեցերորդ կետում խոսում եք, երբ ռուսական զորքերի հեռացումը համարում եք նպատակ: Բացի այդ՝ Ռուսաստանը ինչպես նախկինում, այնպես էլ ներկայումս միակ ազդեցիկ երկիրը չէ, որը պաշտպանում է այս ստատուս քվոն:

Ադրբեջանի ստատուս քվոն, որն առաջին հերթին է պատասխանատու Արցախի անկախ հանրապետության հարկադրված ծննդյան հարցում, լիովին դուրս է մնում Ձեր տեսադաշտից: Հակամարտության խաղաղ կարգավորում այնքան ժամանակ չի լինի, քանի դեռ Լեռնային Ղարաբաղում քրիստոնյա հայերին պետական ինքնուրույնություն չի տրվի: Ձեր կողմից նկատի առնվող՝ հակամարտության խաղաղ կարգավորման դրական էֆեկտը, որն, իհարկե, անմիջականորեն կապված է Եվրոպայի կողմից կասպիական տարածաշրջանում գազի և նավթի պաշարները յուրացնելու հետ, բացառում է հայերին՝ որպես ինքնուրույն խմբի. եթե գազը պետք է հոսի, ապա, երբ փորձենք ընթանալ Ձեր

երագանքների իրականացման ուղիով, դրա նախապայմանը կլինի հազարավոր մարդկանց մահը:

Եզրափակիչ 6-րդ և 7-րդ կետերը կարելի է, ըստ այդմ, ոչ այլ կերպ, քան սոսկական շողոքորթություն և հաշտեցման ամենաէթանագին հռետորիկա ընկալել: Թուրքիան չի կարող կառուցողական դեր ունենալ խաղաղության գործընթացում, քանի որ նա, առնվազն՝ մինչև այժմ, հայերի հետ երբեք լավ հարաբերություններ չի ունեցել: Որպես դրա ապացույց՝ պետք է վկայակոչել ոչ միայն Հայոց ցեղասպանության ճանաչումից նրա մոլի հրաժարումը, որի համատեստում, ի դեպ, կարելի է դիտարկել Գյուլի ագրեսիվությունը. նաև՝ երկրում քրիստոնյա փոքրամասնության հանդեպ գործադրվող սկզբունքային խտրականությունն է Ձեր ռազմավարական գործընկեր Թուրքիայի սովորական քաղաքականության մասը: Ադրբեջանը կրկին Թուրքիային համարում է իր ամենասերտ դաշնակիցը և շատ տեսանկյուններից ընդօրինակում է նրան, ինչը, ադրբեջանական առաջին հանրապետության առաջացման պատմությունը նկատի առնելիս, չի զարմացնում: Այլախոհների հետապնդման քաղաքական պրակտիկան ներկայումս նույնպես վարակիչ է: Ամենաթարմ օրինակը Բաքվում Եվրատեսիլի ներկայացման նախապատրաստություններն են, որոնք անհատույց սեփականագրվումների հիմք են դառնում և ցանկալի առիթ են այլախոհների գոյատևման հիմքերը վերացնելու համար (http://www.hrea.org/index.php?base_id=2&language_id=8&headline_id=14936).

Դրանով ներկայիս Ադրբեջանում փակվում է նաև հայկական հարցի շրջանակը, եթե հիշենք, որ միայն Բաքվից 1988-1990 թթ. շուրջ 250.000 հայեր, հաճախ ծայրահեղ բիրտ կերպով, մահվան սպառնալիքի ներքո իրենց բնակարաններից վտարվեցին՝ առանց նույնիսկ՝ մասնակի փոխհատուցում ստանալու:

Ադրբեջանը, մասնավորապես, Լեռնային Ղարաբաղի դեպքում չի հետապնդում հայ բնակչությանը խաղաղ գոյատևման հնարավորություն ընձեռելու քաղաքական նպատակ: Ղարաբաղի հայերին լավագույն դեպքում սպասվում է Բաքվի հայերի ճակատագիրը, եթե Ադրբեջանի տարածքային ամբողջականությունը, ինչպես Դուք այն հասկանում եք, վերականգնվի: Հիրավի, բավականաչափ արյուն է հոսել, և այն էլ դեռ վերջին պատերազմից (1991-1994 թթ.) առաջ, որպեսզի կրկին Ադրբեջանի կազմում հայերին ինքնավարություն տալու փորձ արվի:

Հակամարտության կարգավորման հարցում Թուրքիային աջակցության ցուցաբերումը, այսպիսով, մի կողմից՝ կարելի է արժևորել որպես աջակցություն Հայոց ցեղասպանության կազմակերպված մոռացությանն ու ժխտմանը, մյուս կողմից՝ որպես բազմակի համագործակցություն այն բանի շարունակման և ավարտման հարցում, ինչը թուրքական զորքերին 1918-ին Լեռնային Ղարաբաղում լիակատար կերպով չհաջողվեց, այն է՝ հայերի վերջնական բնաջնջման և վտարման:

Թուրքիան որքան ավելի քիչ (ռեալ քաղաքական առումով) պատասխանատվություն ստանձնի հայ-ադրբեջանական հարաբերություններում, այնքան Հարավային Կովկասում նրա դերը ավելի կառուցողական կդառնա: Այսինքն, նա իր՝ պատմական և ազգայնական (լոբբիստական և այլն) իրական քաղաքականության թիկունքում գտնվող պատասխանատվությանը բավարարում կտա, եթե հանդես չգա ոչ որպես տարածաշրջանային ուժ և ոչ էլ որպես

Աղբբեջանի խնամակալ, մասնավորապես՝ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում: Այլ խոսքով ասած՝ Թուրքիան որքան ավելի ձեռնպահ մնա, այնքան ավելի շատ կօգնի: Ցանկացած այլ քաղաքականություն կհանգեցնի հակամարտության անպատասխանատու բորբոքման:

Ձեր դիրքորոշման թղթում ներկայացված առաջարկներն ու պահանջները մեծացնում են Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտությունում պատերազմի հավանականությունը, որն, առանց այն էլ, բավական մեծ է: Ո՛չ ոք Ձեզնից չի պահանջում, որ Դուք Յարավային Կովկասում անկեղծ և հետևողական կերպով հետապնդեք էներգատնտեսական շահերից զերծ այլ շահեր: Այնուհանդերձ՝ Ձեր իսկ դիրքորոշումները անկասկած կմեծացնեն Ձեր պլանների ձախողման ներուժը, եթե մի նոր պատերազմով Աղբբեջանի էներգահամակարգը փլուզվի, կամ հայերի բնաջնջման քաղաքականությունը մի նոր փուլ մտնի, և այն էլ՝ ինչպես բազմիցս եղել է, Գերմանիայի օգնությամբ: Մենք ակնկալում ենք, որ Դուք այդ երկու տարբերակների հետ էլ համաձայն չեք լինի:

Այդ պատճառով մենք խնդրում ենք Ձեզ սրբագրել Ձեր դիրքորոշման թուղթը և միտումնավոր աղբբեջանամետ ուղղությանը հաշվեկշռել հակամարտության կարգավորման այնպիսի սցենարների ներկայացումով, որոնք Ղարաբաղի հայերին փաստացի գոյատևման և ինքնորոշման հնարավորություն կընձեռեն, ինչը Աղբբեջանի կազմում ինքնավարությամբ հնարավոր չէր և հնարավոր չի լինի:

Վերջում մենք կուզենայինք ևս մեկ անգամ Ձեր ուշադրությունը հրավիրել այն հանգամանքի վրա, որ, հիշելով սեփական պատմությունը, նկատի առնեք, որ որևէ գերմանական կառավարության չի պատշաճում ո՛չ Թուրքիային դեպի Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտության կարգավորման բանակցությունների սեղանները տանող սողանք բացելը և ո՛չ էլ Ֆրանսիային այնտեղից հեռացնելը (լինի դա Անկարայի և Բաքվի կոչով, թե Ձեր սեփական մղումով):

Բարեկամական ողջույններով՝
Յուրգեն Գիսպերտ, Քրիստիան Կոլտեր

Գերմաներենից թարգմանեց՝
Պատմ. գիտ. դոկտոր
Աշոտ Ն. Ղայրունին